

Oponentní posudek na bakalářskou práci Šimona Batíka

Kritické zhodnocení Rifkinova konceptu třetí průmyslové revoluce

Předloženou bakalářskou práci hodnotím podle poznávacího rámce, který si autor zadal v úvodní části textu: chce kriticky reflektovat pojetí energetické transformace, jak ji Rifkin formuluje ve své koncepci třetí průmyslové revoluce i v jeho dalších koncepčních textech. Uvedený poznávací rámec je specifikován formulací cíle bakalářské práce a metodou selektivní rešerše (s. 9). Po úvodu následují dvě souhrnnější části. První je označena jako teoretická část a je věnována argumentaci vybraných autorů k tématům energetické transformace. Druhá část je označena jako praktická a je věnována kritické diskuzi vybraných socio-technických aspektů energetické transformace, jejíž poznatky jsou na závěr využity v kritice Rifkinovy vize a v závěrečné diskuzi ke zvolenému tématu.

Dříve než se budu věnovat hodnocení předloženého textu pokusím se interpretovat metodu „selektivní rešerše“, jak ji používá autor ve své práci. Jak je zřejmé ze druhé kapitoly, je selektivnost uplatňována ve volbě autorů, pomocí jejichž argumentů jsou v práci charakterizována jednotlivá témata, které se věnují interpretaci vztahů mezi společností a jejím energetickým zázemím. Výběr autorů směřuje k interpretaci technicko-energetické infrastruktury společností, jejím typům a vývojovým formám, které se projevují v hospodářských, sociálních a politických dimenzích. Zde mám některé námitky, které se ovšem týkají referovaných odkazů, ne autora tohoto textu. Autor chce podpořit své téma odkazem na klasické autory (Marxe, Spencera), což u tak obecného tématu je užitečné; ekonomická dimenze je podpořena zprůměrněním hospodářství a proměnami jeho nákladové báze (princip komparativní výhody) a jednostranným pojetím ekonomického růstu (důsledek využití ropy, peněz a výpočtů -s. 24); sociální dimenze je dokumentována (záměrným?) přechodem k ropným energetickým zdrojům jako prostředku rozbití masového vlivu dělnického hnutí (ss. 21,22); politická dimenze je pak zobecňována bezprostředními demokratizačními efekty energetické techniky (s.33). Z tohoto textu je zřejmé, že selekce využívaných pramenů je jednostranná v pojetí technických, ekonomických, sociálních a politických okolností transformace energetické infrastruktury. Svě náměty k této námitce zmíním až při hodnocení práce.

Třetí část práce, kterou označuje autor jako praktickou, zahrnuje podstatný segment bakalářské práce (ss.37-130). Svým obsahem charakterizuje poznávací rámec ke zvolenému tématu – možnosti transformace energetické infrastruktury ve prospěch obnovitelných energetických zdrojů -, který autor uplatňuje: interpretační přístupy (technický či sociální determinismus, politické strategie); charakteristiky jednotlivých energetických zdrojů a jejich infrastrukturních parametrů podle dostupných ukazatelů; charakteristika politik klimatické změny ve vybraných zemích; shrnující charakteristika možností přechodu k energetice obnovitelných zdrojů. I když tato část je označena jako praktická, její argumentace se nadále opírá převážně o teoretická stanoviska a globální datové zdroje. V diskuzi k cíli své práce, který sleduje kritiku Rifkinovy vize, autor uvádí, že se Rifkinovi zdařilo poukázat na nezbytnost přechodu na obnovitelné zdroje a „přinést nový

pohled na danou problematiku – zejména z pohledu sociálního determinismu“ (s. 129). Čtvrtá kapitola shrnuje autorovy kritické námitky k Rifkinově vizi (teoretickému přístupu) tzv. třetí průmyslové revoluce a transformace její energetické infrastruktury; označuje ji jako lákavou ale nejistou; „Co je však jisté, je cesta skrze kterou se tato přeměna musí odehrát a to je vyspělá, moderní, technologiemi nabitá transformace, do blahobytu a hojnosti sdílené ekonomiky poháněné umělou inteligencí.“ (s.135).

V následujícím textu chci zhodnotit Šimonovu bakalářskou práci. Předně musím konstatovat, že téma je náročné pro teoretickou analýzu a není příliš vhodné pro ověřování metodologických dovedností při analýze konkrétních jevů. S ohledem na stav sociálně vědní diskuze o povaze industriálních zdrojů současných / moderních společností lze proti práci namítat z řady uznávaných teoretických pozic; rovněž i otázka, jakými mocenskými prostředky se bude prosazovat transformace energetické infrastruktury je odpovězena jen na velmi obecné úrovni. Kritika Rifkinova výhledu tak zůstává v zajetí obecného přístupu, který nepřesvědčuje teoretickým zdůvodněním ani empirickou průkazností. Některé argumentační segmenty bych však podpořil a ocenil. Předně je to pojem infrastruktury, který vybízí studovat technické změny v jejich ekonomických, politických, sociálních i kulturních souvislostech. Autor tuto možnost na mnoha místech naznačuje, avšak nedovádí ji do průkaznější analytické roviny. Jako příklad lze uvést jeho shrnutí „praktické“ části: zde formuluje určité sociálně založené indikace změn v energeticko-technické infrastruktuře současných společností jako jsou udržitelnost rozvoje, lokalizace, a odpoutání se od minulosti; jejich příčiny i vzájemné souvislosti však nejsou diskutovány (jak to umožňuje diskuze k tématům časo-prostorových dimenzí rozhodování, glokalizace a kolektivní / institucionální reflexivity).

Další připomínky jsou spíše technického rázu, doporučení či náměty k diskuzi. Oceňuji autorovu snahu propojit svou argumentaci s klasickými autory (Marx, Spencer) i aktuálními teoretiky (manželé Meadowsovi, Fukuyama). Pro analýzu sociální dimenze industrialismu je vhodnější uplatnit Durkheimovo pojetí; pro studium jeho ekonomické dimenze pak Schumpeterovu koncepci inovací, která lépe reflektuje princip technické změny než diskutované marginalistické koncepce. Také název třetí části jako praktické nenaplnuje příslib tohoto pojmu; i zde je text věnován koncepčním otázkám nebo statistickým zobecňujícím datům. K tomu lze poznamenat, že se již několik desetiletí uplatňují praktiky hodnocení techniky, které jsou navýsost praktické pro hodnocení transformace technicko-energetické infrastruktury. Reflexe těchto praktik by také zpochybnila autorovu tvrzení o nedostatečnosti forem liberálně demokratického vládnutí při řešení ekologických problémů (s.64) - rozhodně je řeší lépe než totalitní či oligarchické formy vládnutí. K analýze infrastrukturních souvislostí mezi energetickou, informační a komunikační dimenzí (pojem infrastruktury pro „třetí industriální revoluci“) je vhodnější vycházet z komplexnějších pohledů, které zahrnují nejen McLuhanovu interpretaci, ale i kulturně kritické a fenomenologické přístupy, což zmenšuje „argumentační prostor“ pro uplatnění konceptů technického determinismu a umožňuje lepší porozumění prostředkům sociálního tvarování techniky. Práce po formální stránce je vhodně strukturována, čtivá, dostatečně vybavena nezbytnými odkazy. Zarazilo mne pouze používání gramatiky slovenštiny, která již nerozlišuje mezi i a y – myslím, že v češtině to neplatí. Poslední poznámka je ovlivněna mým angažmá

v překladatelství Giddensových textů: překlad odkazu na jeho text na ss. 52-53 je nepřesný a chybně interpretuje Giddensovo stanovisko k Rifkinově tvrzení, že třetí průmyslová revoluce musí být prosazena nedobrovolně, jako ochrana lidstva před jeho ohrožením. Přesnější překlad zní: „Původní průmyslová revoluce se neudála uvědomělým způsobem. Příští však musí být utvořena jako záměrný projekt, abychom byli chráněni proti budoucím nebezpečím – jde o vsutku rozdílnou situaci“. Poté se Giddens vyjadřuje k Rifkinově vizi a říká o ní „I am not sure such an outcome is either likely or desirable“ (130)

Celkově se překláním k hodnocení mezi dobře a velmi dobře, což bych upřesnil na základě diskuze při obhajobě bakalářské práce.

Müller Karel, 19.8.2019